Justitieutskottets betänkande
2001/02:JuU23

Kallelser av barn och ungdomar till domstolssammanträde, m.m.

Sammanfattning

I detta betänkande behandlar utskottet regeringens proposition 2001/02:111 Kallelser av barn och ungdomar till domstolssammanträde, m.m. samt en motion som väckts med anledning av propositionen. I propositionen föreslås att det i rättegångsbalken införs nya bestämmelser som reglerar frågan om vitesföreläggande m.m. till ungdomar som inte har fyllt 18 år och som skall kallas till ett domstolssammanträde. Vidare föreslås lagändringar som innebär att fler personer i den unges nätverk skall kunna involveras i processen när någon som är under 18 år misstänks för brott. Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2002.

Utskottet tillstyrker regeringens förslag och avstyrker motionen.

I ärendet finns en reservation.

Innehållsförteckning

Sammanfattning ... 1
Innehållsförteckning ... 2
Utskottets förslag till riksdagsbeslut ... 3
Redogörelse för ärendet ... 4
Ärendet och dess beredning ... 4
Utskottets överväganden ... 5
Propositionen ... 5
Närvaroplikt för föräldrar ... 6
Reservation ... 8
1. Närvaroplikt för föräldrar (punkt 3) ... 8
Bilagor
Förteckning över behandlade förslag ... 9
Propositionen ... 9
Följdmotion ... 9
Regeringens lagförslag ... 10

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Kallelse vid vite

Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i rättegångsbalken. Därmed bifaller riksdagen proposition 2001/02:111 i denna del och avslår motion 2001/02:Ju11 yrkande 1.

2. Lagförslagen i övrigt

Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare och lag om ändring i lagen (1996:242) om domstolsärenden. Därmed bifaller riksdagen proposition 2001/02:111 i denna del.

3. Närvaroplikt för föräldrar

Riksdagen avslår motion 2001/02:Ju11 yrkande 2.

Reservation 1 (m)

Stockholm den 18 april 2002

På justitieutskottets vägnar

Fredrik Reinfeldt

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Fredrik Reinfeldt (m), Ingvar Johnsson (s), Märta Johansson (s), Margareta Sandgren (s), Alice Åström (v), Ingemar Vänerlöv (kd), Maud Ekendahl (m), Ann-Marie Fagerström (s), Jeppe Johnsson (m), Helena Zakariasén (s), Yvonne Oscarsson (v), Ragnwi Marcelind (kd), Anita Sidén (m), Kia Andreasson (mp), Gunnel Wallin (c), Johan Pehrson (fp) och Nalin Pekgul (s).

Redogörelse för ärendet

Ärendet och dess beredning

Riksdagens ombudsmän (JO) meddelade den 11 juni 1997 beslut i ett initiativärende om kallelser av förhörspersoner som inte fyllt 15 år (JO 1997/98 s. 60, dnr 4765-1995). Enligt JO fanns det skäl att överväga lagändringar och ett exemplar av beslutet överlämnades därför till Justitiedepartementet och justitieutskottet. Justitiedepartementet har med anledning av JO:s beslut utarbetat en promemoria. I promemorian behandlas dessutom frågor om föräldrars medverkan när någon som är under 18 år misstänks för brott. Promemorian har remissbehandlats (dnr 1997/2249).

Till grund för förslagen i propositionen ligger huvudsakligen promemorian och remissbehandlingen av denna.

Lagrådet har yttrat sig över regeringens förslag, och regeringen har i huvudsak följt Lagrådets synpunkter.

Regeringens lagförslag finns i *bilaga 2*.

Med anledning av propositionen har det väckts en motion.

Utskottets överväganden

Utskottets förslag i korthet
Utskottet föreslår att riksdagen antar regeringens förslag i dess helhet. I samband därmed avstyrker utskottet ett motionsförslag vars innebörd är att det inte bör göras någon särskild reglering i rättegångsbalken om kallelse av någon som fyllt 15 men inte 18 år vid påföljd av vite. Slutligen föreslår utskottet att ett motionsyrkande avslås om att föräldrar i allmänhet skall ha *närvaroplikt* vid förhör och huvudförhandling när någon som är under 18 år misstänks för brott. Jämför reservation 1 (m).

Propositionen

I propositionen föreslås att det i rättegångsbalken införs nya bestämmelser som reglerar frågan om vitesföreläggande m.m. till ungdomar som inte har fyllt 18 år och som skall kallas till ett domstolssammanträde. Det föreslås att det införs ett förbud mot att vid vite kalla den som inte har fyllt 15 år till ett sammanträde. Vidare föreslås att kallelser till ungdomar som har fyllt 15 men inte 18 år inte skall förenas med vite, om den unge inte kan infinna sig utan medverkan av vårdnadshavare eller annan som svarar för hans eller hennes vård och fostran.

I de fall barn och ungdomar som inte har fyllt 18 år skall kallas till ett sammanträde föreslås att den unges vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård och fostran normalt skall underrättas om kallelsen.

I propositionen föreslås också ändringar i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare som innebär att fler personer skall involveras i processen när någon som är under 18 år misstänks för brott.

Utskottet vill först konstatera att utskottet finner det angeläget att så många personer som möjligt i den unges nätverk engageras när den unge misstänks för brott. Utskottet har således ingen erinran mot regeringens förslag i denna delen, tvärtom ser utskottet positivt på förslaget.

När det gäller den särskilda frågan om vitesföreläggande vid kallelse till någon som fyllt 15 men inte 18 år vill utskottet anföra följande.

I motion Ju11 (m) yrkas avslag på den del av propositionen som innefattar ett förslag om att en kallelse till någon som har fyllt 15 men inte 18 år inte skall förenas med vite, om det finns anledning att anta att den unge inte kan infinna sig utan medverkan av vårdnadshavare eller annan som svarar för hans eller hennes fostran.

Allmänna regler om föreläggande av vite finns i lagen (1985:206) om viten (viteslagen). Av 1 § andra stycket viteslagen följer att den lagen skall tilläm-

pas i den mån annat inte är särskilt föreskrivet. Av 2 § andra stycket samma lag följer att vite inte får föreläggas, om adressaten kan antas sakna faktisk eller rättslig möjlighet att följa föreläggandet. I sammanhanget har JO i ett beslut (se ovan) liksom regeringen i propositionen redovisat uppfattningen att viteslagens regler i det enskilda fallet kan leda till att förhörspersoner som fyllt 15 men inte 18 år inte skall vitesföreläggas.

Även om det ofta torde kunna antas att ungdomar som fyllt 15 men inte 18 år har faktisk möjlighet att följa ett föreläggande kan det dock finnas fall då den unge kan behöva hjälp från sin vårdnadshavare, t.ex. om han fortfarande går i grundskolan och en vårdnadshavare måste intyga en begäran om ledighet. I dessa fall kan för den berörda ålderskategorin rättegångsbalkens i princip undantagslösa regler om kallelse vid vite vara oförenliga med bestämmelserna i viteslagen, vilken är tillämplig i den mån något annat inte är särskilt föreskrivet. Det förda resonemanget gör sig inte gällande endast för målsäganden och vittnen utan också tilltalade i brottmål och parter i tvistemål i samma åldersgrupp. Utskottet delar regeringens bedömning att det finns anledning att i rättegångsbalken uttryckligen lagreglera frågan om vitesföreläggande till ungdomar under 18 år.

Vad som nu anförts innebär att utskottet tillstyrker propositionen i här aktuell del. Motionen Ju11 i motsvarande del avstyrks.

I övrigt har utskottet ingenting att anföra med anledning av propositionen och utskottet tillstyrker bifall till den.

Närvaroplikt för föräldrar

När ungdomar under 18 år är skäligen misstänkta för brott eller står under åtal har polis, åklagare och domstol enligt ett antal bestämmelser i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare normalt en skyldighet att underrätta och kalla vårdnadshavaren eller annan som svarar för den unges vård och fostran till förhör, personligt sammanträffande och sammanträde. Syftet med den nuvarande regleringen är främst att underlätta för dem som står den unge nära att bidra till att denne inte begår ytterligare brott, genom att de får en närmare kännedom om brottsutredningen.

I detta ärende föreslås att när någon som är under 18 år misstänks för brott skall polis, åklagare och domstol underrätta och kalla inte bara den unges vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård och fostran utan också andra som har en fostrande roll i förhållande till den unge. De föreslagna ändringarna innebär att fler personer skall involveras i processen. Förutom föräldrar som inte är vårdnadshavare kan en fostrande roll i förhållande till den unge intas av exempelvis före detta familjehemsföräldrar, styvföräldrar, mor- och farföräldrar, stödpersoner eller lärare. Utskottet tillstyrker som nyss framgått regeringens förslag i denna del.

I motion Ju11 (m) begärs att reglerna om kallelse till förhör och huvudförhandling i allmänhet även skall innefatta en *skyldighet* för föräldrar, oavsett om de är vårdnadshavare eller ej, att närvara vid dessa tillfällen.

Frågan tas inte upp i propositionen.

Utskottet har tidigare avstyrkt liknande yrkanden om föräldrars närvaroplikt vid förhör och huvudförhandling (se senast bet. 2000/01:Ju18 s. 6–7).

Utskottet vill i likhet med motionärerna framhålla vikten av att föräldrar till unga som misstänks för brott, oavsett om de är vårdnadshavare eller ej, engagerar sig i den unges utveckling. Det föreliggande lagförslaget lämnar följdriktigt också ett ökat utrymme för att underrätta och kalla bl.a. föräldrar till förhör och huvudförhandling. Utskottet anser emellertid att en förutsättning för att föräldranärvaron vid förhör och huvudförhandling skall medföra något positivt är att den bygger på frivillighet. Vidare visar en utvärdering av gällande regler att vårdnadshavare eller andra fostrare har en god närvaro vid förhör och huvudförhandling (SOU 1999:108 s. 70 f). Frågan inställer sig därtill om någon större effekt i praktiken uppnås för det fall att en närvaroplikt för föräldrar införs utan att den förenas med någon sanktionsmöjlighet. Det går inte heller att undvika att nämna att det i enstaka fall kan vara direkt olämpligt att ålägga en förälder närvaroplikt, t.ex. om föräldern bedömts olämplig som vårdnadshavare på grund av missbruk eller brottslighet. Övervägande skäl talar sålunda för att den nuvarande ordningen behålls.

Utskottet avstyrker motion Ju11 i denna del.

Reservation

1. Närvaroplikt för föräldrar (punkt 3)

av Fredrik Reinfeldt (m), Maud Ekendahl (m), Jeppe Johnsson (m) och Anita Sidén (m).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 3 borde ha följande lydelse:
Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 1. Därmed bifaller riksdagen motion 2001/02:Ju11 yrkande 2.

Ställningstagande

När någon som är under 18 år misstänks för brott är vuxnas stöd betydelsefullt. Det är också viktigt att föräldrar och andra som står den unge nära medvetandegörs om den unges förehavanden för att på så sätt kunna ta sitt ansvar. Vi anser att lagen tydligt bör föreskriva att föräldrar i allmänhet är skyldiga att närvara både vid förhör och huvudförhandling, oavsett om de är vårdnadshavare eller ej. Enligt vår mening bör föräldrar i sådana situationer åläggas en principiell lagfäst närvaroplikt. Undantag kan dock behöva göras i de fall då den ena föräldern tilldelats ensam vårdnad och konflikt med den andra föräldern föreligger. Det bör åligga domstolen att göra en lämplighetsbedömning av om båda föräldrarna skall kallas till förhör eller huvudförhandling med beaktande av vad som i förundersökningen framkommit om den unges personliga förhållanden. Regeringen bör få i uppdrag att återkomma till riksdagen med ett lagförslag som tillgodoser vad vi nu anfört.

Det anförda innebär att vi ställer oss bakom motion Ju11 i berörd del.

BILAGA 1

Förteckning över behandlade förslag

Propositionen

I proposition 2001/02:111 har regeringen (Justitiedepartementet) föreslagit att riksdagen antar regeringens förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare och
3. lag om ändring i lagen (1996:242) om domstolsärenden.

Följdmotion

2001/02:Ju11 av Fredrik Reinfeldt m.fl. (m):

1. Riksdagen beslutar att avslå regeringens förslag om att kallelse till domstolssammanträde av någon som fyllt 15 men inte 18 år inte skall förenas med vite.

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om kallelse till domstolssammanträde av föräldrar och andra vuxna.

BILAGA 2

Regeringens lagförslag

Elanders Gotab, Stockholm 2002